

MĚSTA A MĚSTSKÉ SÍTĚ V 21. STOLETÍ

Urbanizace dosahuje v současné době v průmyslových zemích hranice 70 – 80 procent. I když definice „města“ zůstává v různých zemích velmi odlišná, skutečnost v rozmištění převážné části obyvatelstva do center různé velikosti charakterizovaných jako „města“ je nesporná. Vždy znovu vyvstává otázka nejen zda a jak bude proces dalšího poměšřování zemí pokračovat, ale také jak bude vypadat příští síť měst v jednotlivých zemích. Nejde o otázky urbanistické ve smyslu architektonickém, ale o města jako sídla obyvatelstva, o jejich funkce v nové společnosti, o každou městskou **etnitu**, ale také o **sítě měst** v jednotlivých zemích i v rámci celého kontinentu.

V tisícileté historii vývoje měst jako společenských struktur **sui generis** byla

druhá polovina 20. století charakterizována v evropských zemích dramatickými změnami nesrovnatelnými s relativně dosud organickým vývojem předchozích staletí. Přispěla k tomu jednak druhá světová válka s ničícími účinky pro tisíce evropských měst, majících vliv na fyzickou podobu měst a ostatních sídel, ale i hluboké sociální změny zaznamenané ve všech zemích ať účastných na válce nebo přeživších ji mimo ni. **Oba fenomény** se v druhé polovině minulého století prolínaly. Změnil se způsob života několika set milionů Evropanů jak z autonomních evropských podnětů, tak z podnětů možno říci téměř celosvětových.

Společenské změny postupovaly **symbioticky** se změnami technického pokroku v oblasti výroby statků, v oblasti do-

pravy a komunikací, v oblasti myšlení, s promítáním rozpadu sociálního vědomí a jeho diverzifikací na individuální koncepcie života jedinců i dosavadních tradičních struktur a komunit. Nové **technologie** přinášely postupně reprofilaci profesí, změnily se úlohy pohlaví v užší i širší společnosti.

Na společenské scéně zaznamenáváme proto dnes dva **protichůdné procesy**. Na jedné straně globalizaci celosvětového vývoje ekonomiky a politiky, na druhé straně rozpad umělých, formálních, ale i „přirozených“ kolektivit na atomizovanou společnost. Oba procesy mají společného jmenovatele, totiž technický vývoj. Oba procesy pak mají i své důsledky v koncepci, resp. koncepcích **spolužití jednotlivců**, malých societ a kolektivit, v koncepci

budování lidských sídel a jejich rozmístování v jakkoli velkém prostoru, který může být vymezen geograficky, historicky, administrativně nebo i jinak.

V té souvislosti se proto jednotlivé společnosti, ale i mezinárodní orgány stále hlouběji zabývají teoretickými i praktickými otázkami lidských sídel, diverzifikací, ale i možnou unifikací jejich funkcí. Má se **urbanizace sídel** brzdit nebo se jí nemá bránit? Má se většina **oikumeny** stát územím posetým statisíci malých sídel vyhovujících individualizaci života celosvětového společenství (nebo aspoň jeho evropsko-americké části?) či postupovat formálně **racionálněji** při zacházení s půdou a soustřeďovat lidi do existujících nebo nově zakládaných měst a zachovat venkovskou „kulturní krajinu“? Má se přijmout teorie, že i „městská krajina“ je „kulturní krajinou“? Intenzifikace zemědělství snižuje nebezpečí zániku venkova jako producenta části lidské výživy a venkovu je stále častěji přisuzován jeho hlavní význam „rekreační funkce“. Je proto mnoho kontroverzních otázek, ale také mnoho kontroverzních odpovědí a stanovisek.

Na některé z problémů rozmístění městských sítí na širším území, na koncepci sídelních struktur a koncepci fungování měst v rámci těchto sítí upozornil a kritickými poznámkami opatřil ve svém příspěvku **Manfred Kühn** u příležitosti recenze z nových publikací IRS¹⁾ zaměřených na okraj uvedených problémů v knize „Regionale Kooperation – Notwendigkeit und Herausforderung kommunaler Politik“.

Koncepce nových sídelních struktur vychází z **dichotomického** rozdělení sídel městského typu na „rozvolněná města“ („Netzstadte“) a „kompaktní města“ („kompakte Stadte“). Oba typy jsou kladeny do protikladu. Typ „**rozvolněných měst**“ je považován za možnou alternativu moderní přestavby měst na urbánní systém umožňujícím realizaci programu „udržitelného vývoje měst“. S tím je ovšem spojena otázka eventuální nutné hierarchie takových měst v sídelní struktuře větších území. Města postavená na systému „uzlů a linií“ takovou hierarchizaci nevyžadují. Takový názor zastávají například plánovač měst **J. Jessen** z Univerzity Stuttgart a **T. Sieverts**, výzkumník a plánovač tamtéž. Ten považuje tuto strukturální koncepci za odpovídající novým formám života společnosti a výraz pluralistické demokracie nové doby. **M. Venturi** z Univerzity Benátky zastává názor, že

nejrozvinutější jsou ta území, kde je nejméně subordinační hierarchie.

Forma **polycentrického** hierarchického uspořádání představuje druhou alternativu sídelní sítě. Příkladem je uspořádání vztahů mezi Berlínem a Braniborskem, které představuje model „decentralizované koncentrace“. Sídelní rozvoj je podle uvedené teorie postaven na principu „kruhu měst“, kde se **propojují** zevní prostor s prostorem vnitřním. Dochází zde k výměně zboží i služeb a snížení nákladů na oběh obou komodit, ke snížení individuální motorizace a také k ochraně životního prostředí. V diskusi o možnostech a přednostech vývoje **systému center** a jejich zázemí při existenci třístuňových center (hlavní, střední, nejnižší centra) nebo přednostech rozvolněných měst je však účelné pro fungování takových modelů blíže poznat tři důležité faktory:

1. *Sídelní model rozvolněného města vychází z „rozpuštění města“ do širšího regionu. Jako rozvolněná města nebudou nadále považována jen sídla typu „město-zázemí-kraj“, ale přímo i celé aglomerované prostory případně konurbace jako např. území Rýn-Mohuč nebo Randstadt v Nizozemsku. Tím se do značné míry mění i rozměr definice takové sídelní struktury městského prostoru. V té souvislosti je třeba uvážít, zda v případě tak rozsáhlého propojování městských prostorů cestou doprav a komunikací, formou proudů zboží, energií a informací se dají taková propojení vůbec rozlišovat. Také paradigma „město jako region“ se jeví problematické, máme-li tím na mysli sídelní struktury, protože existující rozdíly ve struktuře „center“ různého stupně se odstraňují ve prospěch nadřazení vyšší jednotě.*

2. *Modelem „rozvolněného města“ se stává sídelní „rozsídlení“ („Zersiedelung“) do širší krajiny aktivem a lze je interpretovat jako novou podobu městského regionu. Záleží ovšem na formě takového „rozsídlení“, jak ukázala kritika **D. Hoffmanna-Axelhelma**, urbánního výzkumného pracovníka Berlína, po předložení modelu rozsídlení severoitalského prostoru zpracovaného **M. Venturim** na symposiu IRS „Evropské město jako zanikající model“? Náměty směřovaly hlavně k tomu, že takto pojímané rozsídlení má silné škodlivé ekologické dopady. Pak má ovšem oprávněná otázka, zda má vůbec smysl bojovat za koncepci buď „otev-*

řeného města“ na jedné straně nebo za koncepci „kompaktního města“ na druhé straně. Nejsou totiž sídla a jejich rekreační zázemí reálně tak propojena ve všech městských regionech, že odlišnost těchto prostorů nelze rozeznat? (H. Bodenschatz).

3. *Preferenze polycentrické soustavy osídlení předpokládá hierarchizaci prostorů, hierarchizaci území, aby tím byla zajištěna přednost určitých center. To znamená klasifikaci na „vnitřní“ a „zevní“ prostory. Interkomunální kooperace proti tomu prosazují zásadu nepreferování určitých území a podtrhují klady rovnoprávného posuzování významu faktorů představovaných městy jako „jádro osídlení“ a obcí v jejich „zázemí“.*

Tolik připomínky recenzenta M. Kühna v citované knize.

Jak ukazují předkládaná stanoviska zastánců obou koncepcí sídelních struktur městských aglomerací nebo konurbací, protiklady potvrzují obtížnou slučitelnost současného skutečného stavu osídlení evropských regionů, aby bylo možno uvažovat o **reálných doporučeních** pro řešení situace v dosud existujících formách sídelních struktur v Evropě. Může se tak stát jen v dlouhodobé perspektivě nebo při budování nových sídel ať městského nebo venkovského charakteru, kdy by bylo možno akceptovat „propojenost“ sídel dosud různých typů ve jménu sjednocení do budoucího ideálního typu osídlení evropského kontinentu. Je pravděpodobné, že vývoj společenského povědomí o fungování a formách lidského **spolužití** bude mít ve svém důsledku preferování územně **rozvolněné zástavby** lidských sídel. Umožní to jak formy a rychlost dopravy osob a přepravy zboží, tak i sblížení pracovišť a bydlíšť, mj. i díky postupující **internetizaci** značné části produktivních lidských aktivit. Analýzy připomínek těchto procesů a jejich vývoje budou zřejmě jednou z hlavních náplní práce sociálně orientovaných urbanistů všech evropských zemí od počátku 21. století bez ohledu na členství nebo nečlenství jejich mateřských zemí v Evropské unii.

Alois Andrlé

1) Kühn, M.: Planungsmodelle stadtrationaler Siedlungsstrukturen: zwischen Netzstadt und Kernstadt, Kooperation und Hierarchie. In: IRS aktuell, 2001, 3, 3–4.